

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD

Bjørn Hanssen:

Da »Peberkornet« talte i Egernførde

N. P. Nielsen:

Den sønderjyske ungdoms nationale rejsning 1933

M. Refslund Poulsen:

Martin Hammerich (1883–1940)

Ernst Christensen:

Træk fra »Det unge Grænseværn«s tilblivelse

Robert Huble:

Arbejderne i 1933

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Lærer Chr. Stenz adresse er: Sandved 5, Åbenrå

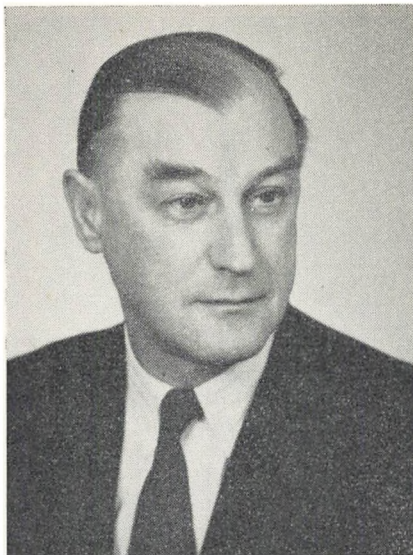
Dybbølstævnet 11. juni 1933

Grænselandet i 1933

Gennem radio og presse bliver for tiden det skæbnesvangre år 1933 trukket frem i erindringen. Sønderjysk månedsskrift betragter det som en naturlig opgave også at give et tilbageblik, som det ses, bragt af folk, der har oplevet begivenhederne på nærmeste hold, og som stod i første række i den nationale og politiske afværgekamp.

Naturligvis er det umuligt at få alle områder af handlingsforløbet belyst, og af pladshensyn må også en særlig omtale af Sydslesvig udgå, men redaktør Tage Jessen skriver en artikel om dette emne til majnummeret.

Redaktionen.

Bjørn Hanssen

Da »Peberkornet« talte i Egernførde

Af redaktør Bjørn Hanssen

Det er i år 25 år siden Adolf Hitler blev udnævnt til tysk rigskansler. I løbet af et par måneder lykkedes det nationalsocialisterne ved hjælp af rigsdagsbranden, forbudet mod det kommunistiske parti og den derefter iværksatte terror at gennemføre det, de kaldte den nationalsocialistiske revolution, men som i virkeligheden var det nationalsocialistiske diktatur.

I løbet af marts måned 1933 sporede vi her nord for grænsen de første virkninger af de omvæltende begivenheder syd for grænsen, der nu fulgte på hinanden i takt med den nationalsocialistiske magtovertagelse og ensretning på alle områder.

Den 24. marts 1933 havde den nyudpegede formand for den i vore øjne hidtil meget aggressive tyske grænseorganisation »Schleswig-Holsteiner-Bund«, borgmester Sievers, Egernførde, på et SHB-møde i Slesvig tilkasted os danske handsken. I sin tale udtalte dr. Sievers i følge »Der Schleswig-Hosteiner«s referat bl. a.:

»Man taler gerne om danskerne som vort germanske broderfolk, til hvis germanske blodslægtsskab vi bør tage hensyn. Vi bekender os til den germanske tanke. Og derfor vil vi møde danskerne med den bedste germanske dyd, med kampens oprigtighed og ærlighed. Vi vil og må klart og iskoldt sige dem, hvad vi vil: Vi vil have Nordslesvig igen!

Vor opgave indenfor den tyske rejsning ligger klart foran os. Uretten, som man fra 1918 til 1920 i ly af fremmede landes bajonetter tilføjede os, skal der rådes bod på, grænsen, som man i nord drog midt igennem vort land, må vige for en ny afgørelse. Vi anerkender aldrig denne urettens grænse. Hvis Danmark ikke vil

fatte, at denne grænsedragning må revideres, og Danmark ikke kan beslutte sig til en nabo-overenskomst, så kan det tidspunkt komme, da ny-afgørelsen i kraft af kendsgningernes magt ikke får det resultat, som passer danskerne, men således som Slesvig-Holstens forenede vilje vil bestemme det ...

Denne vor kamp vil blive udkæmpet nord for den nuværende grænse, men sejren forberedes syd for grænsen ...«

Videre i sin tale bebudede dr. Sievers, at der ville blive indkaldt til et landsmøde indenfor SHB i Rensborg den 15. juni 1933 – iøvrigt det møde, hvor jeg blev overfaldet af SS-mænd, der var blevet opfordret dertil af tyske nordslesvigere – og dette landsmøde fortsatte han,

»skal tilråbe naboen deroppe: Slesvig-Holsten og Tyskland har fået nok af ensidigt af det lille folk i norden at lade sig foreskrive, hvorledes grænsen skal se ud ...

Vor særlige opgave er det ved vor grænse at sætte den forenede folkekraft ind som et stemmejern for at sønderbryde Versailles-fredens lænker.«

Dette dr. Sievers husarridt, som H. P. Hanssen i en artikel i »Hejmdal« kaldte denne udfordrende og truende tale, måtte selvfølgelig vække opmærksomhed og skærpe agtpågivenheden på dansk side, så meget mere som tonen fra det tyske mindretals side i ord og skrift nu i stærkere og stærkere grad søgte at tilpasse sig i stemmeføringen og jargonen syd for grænsen*.

Da der derfor en halv snes dage senere i de tyske blade syd for grænsen fremkom en meddelelse om, at en række tyske organisationer den 5. april, årsdagen for den ulykkelige episode på Egernførde fjord, ville foranstalte en mindefest under mottoet: »Nordslesvig skal atter vende tilbage til Tyskland«, drøftede vi situationen på »Hejmdal«s redaktion.

I de tyske bladmeddelelser oplystes det videre, at der sent på eftermiddagen ville blive arrangeret et optog gennem byen ud til det tyske monument, hvor dr. Sievers ville tale. Derefter ville der være samvær på hotel »Stadt Kiel«, hvor lederen af NSDAP's slesvig-holstenske grænsekantor, landdagsmand, pastor Peperkorn, Fjorde, skulle holde festtalen. Derefter ville der være musikunderholdning og til afslutning »Deutscher Tanz«.

Vi var på redaktionen af den opfattelse, at det i høj grad måtte være i dansk interesse at få førstehåndskendskab til, hvad man fra tysk national-socialistisk side på baggrund af dr. Sievers' tale i Slesvig ville fremkomme med ved et møde, der offentligt var proklameret med det før nævnte motto som retningslinje.

Derfor tog så nu afdøde redaktør C. J. Bech, der dengang var medarbejder ved »Hejmdal«, og jeg kort efter redaktionens slutning i bil til Egernførde. I Flensborg aflagde vi besøg hos nu afdøde redaktør Julius Bogense og inviterede ham med på turen til Egernførde. Det var min opfattelse, at det kun kunne være formålstjenligt, at vi var flere om opgaven, og dertil

* I J. Kronikas bog »Lys i vinduet« gives et mere sympatisk billede af dr. Sievers. Hvordan han skiftede standpunkt, vil der senere i S. M. blive gjort rede for af Tage Jessen. (red.).

kom endvidere, at redaktør Bogensee også var korrespondent til danske blade.

Vi nåede i god tid til Egernførde, hvor vi så diskret som muligt fik vognen parkeret i udkanten af byen. Vi fulgte optoget ud til mindesmærket og lyttede opmærksomt til dr. Sievers' tale. Den fulgte, hvad det grænsepolitiske angik, linien i Slesvig-talen den 24. marts, og den virkede derfor egentlig som en skuffelse for os alle tre. Vi gik tilbage til byen, til hotel »Stadt Kiel«, hvor aftenmødet skulle afholdes. Mens vi sad og spiste til aften, sagde jeg halvt i spøg til redaktør Bogensee, at han, hvis han ville have lidt økonomisk udbytte af situationen, egentlig burde ringe til sine morgenblade allerede nu, thi ellers ville han næppe på grund af Grønlandsdommen i Haag få sit stof på. Redaktør Bogensee bestilte så en samtale med »Politiken«, og vi fortsatte derpå vort måltid og drøftede, om vi mon ville få noget egentligt udbytte af turen her til Egernførde, grænsepolitisk og journalistisk set. På baggrund af dr. Sievers' tale nærrede vi ikke store forhåbninger i så henseende.

Vi sad i restauranten med døren åben ud til hovedindgangens forhal, hvor folk allerede var begyndt at strømme til. Pludselig kom en tjener farende og råbte: »Kopenhagen klar, wer hat Kopenhagen bestellt?« Råbet vakte opsigt, folk begyndte at kikke på os, og samtidig med at Bogensee gik til telefonen, sagde jeg til Bech, at det nok var bedst, at vi fik lagt en slagplan. Vi talte så om tingene, og da Bogensee kom tilbage, blev vi hurtigt enige om, at vi hver for sig skulle begive os ind i salen, og såsnart Peperkorn havde talt, søge ud af salen, hente vort tøj og tage afsted. Og vi skulle endvidere søge forskellige steder hen i salen. Redaktør Bech placerede sig nede i salen, redaktør Bogensee fandt en plads på balkonen, mens jeg satte mig på trappen op til balkonen. Foran mig sad en »Stahlhelm«-mand med sin pige, og de to var heldigvis så optaget af hinanden, at jeg sad godt beskyttet, og samtidig så højt oppe på trappen, at jeg gennem gelænderet havde et udmærket overblik over salen og hen til de prominentes bord, hvor den brune uniformspragt dominerede.

Pludselig så jeg en mand fra Aabenraa, der dengang spillede en vis rolle indenfor det tyske mindretals SA-korps, det, der senere blev til »Schleswigsche Kameradschaft«, bevæge sig hen imod de prominentes bord, og nået derhen indledte han en samtale med Peperkorn og dr. Sievers. Først langt senere fik jeg oplyst, at den pågældende havde genkendt mig inde i restauranten og senere set mig gå ind i salen. Han gjorde så dr. Sievers og Peperkorn opmærksom på, at »die Dänen« var til stede, og at det var journalister fra »Hejmdal«. Heldigvis for os gjorde den tysk-nordslesvigske henvendelse intet indtryk på de nazistiske herrer, og vi slap derfor for ubehageligheder af samme art, som overgik mig i Rensborg den 15. juni. Men

hele tiden, så længe vi opholdt os i salen, havde jeg en vis fornemmelse af uhygge, der selvfølgelig også nærmedes af den tale, som pastor Peperkorn nu lod gå af stabelen.

Redaktør Bech har i vort referat af Peperkorns tale dagen efter i »Hejmdal« givet følgende særdeles rammende karakteristik af denne nazistiske præst:

»Præsten fra Fjolde er en mand i 40-års alderen med et rødmosset ansigt og et par spillende øjne. Han er en dygtig folketaler, der øjensynlig på dette område har lært en del af Hitler, idet han anvender samme teknik som denne. Han stod i aftes under talens første del med foldede hænder, talte først salvesesfuldt som fra en prædikestol, lod derpå talen skifte mellem næsten hæse truselsskrig og stille bønlig hvisken ...«

Jeg kunne takket være det forelskede par foran mig på trappen ubemærket notere de vigtigste stikord af Peperkorns tale, og det var mere end nok til at fastholde gangen i og indholdet af talen, fordi den selvfølgelig måtte gøre et uudsletteligt indtryk på en dansk nordsløviger. Så snart talen var forbi, forlod jeg min plads og gik ud af salen, lidt efter kom redaktør Bech og redaktør Bogensee. Jeg fortalte dem, at en tysk nordsløviger havde røbet vor tilstedeværelse, og at det derfor nu gjaldt om at komme af sted. Vi skyndte os så ud til vor bil og satte kursen hjemad. Da vi henad midnat kom til Flensborg, blev vi enige om, at det ville være bedst at få lavet referatet af Peperkorns tale med det samme, mens indtrykkene endnu var friske. Redaktør Bogensee inviterede os så hjem til sig i Dorotheagade. Ankommen her, gik han ud i køkkenet, satte vand over til en grog, og vi gik så i gang med referatet. Vi koncentrerede os om Peperkorns tale. Bogensee satte sig til skrivemaskinen, og så begyndte Bech og jeg, støttet af vore notater og under fortsat drøftelse for at finde den mest korrekte gengivelse, at diktere. Da vi omsider var færdige, læste vi hele referatet højt, og vi blev snart enige om, at vi alle tre ville være villige til at aflægge ed på, at dette referat var så godt som en ordret gengivelse af det, pastor Peperkorn havde sagt. Og det var en bekræftelse heraf, at »Der Schleswig-Holsteiner« i sit april-hæfte 1933 ordret havde gengivet de vigtigste afsnit af Peperkorns tale efter vort referat.

Endnu en stund blev vi sammen og drøftede dagens oplevelser og de perspektiver, Peperkorns tale åbnede. Så begav redaktør Bech og jeg os afsted og nåede sent om natten hjem til Aabenraa, hvor vi straks afleverede manuskriptet på sætteri.

Næste morgen ringede jeg hjem til min far og bad ham komme ned på redaktionen. Det var noget vigtigt, jeg måtte tale med ham om. Da far så kom, havde jeg korrekturaftrykket af vort referat parat og uden ellers at røbe noget, bad jeg far læse det igennem. Det var interessant at iagttage far under denne gennemlæsning. Far erkendte øjeblikkelig det spil, man nu

fra tysk nazistisk side ville spille, og der kunne slet ikke være tvivl om, at far allerede under gennemlæsningen i tankerne tumlede med planerne om de foranstaltninger, der nu fra dansk side måtte iværksættes.

For mig er der ingen tvivl om, at det var dette referat af pastor Peperkorns tale i Egernførde den 5. april 1933, der fremkaldte den nationale opvågning og modstandsvilje, som nu – for at bruge et misbrugt nazistisk udtryk – spontant kom til udtryk overalt blandt danske i Nordslesvig. Det var Peperkorns tale, hele dens udæskende og os danske hånende indhold og form, dens trusler og dens afsløring af de slesvig-holstenske nazisters planer med hensyn til Nordslesvigs erobring, der muliggjorde de 400 danske tillidsmænds appel til regering og rigsdag den 12. april på »Folkehjem«, Det unge Grænseværns dannelse, ungdommens opmarch ved stævnerne i Tønder og på Dybbøl og De Danske Samfunds opbygning. Dermed skabtes den nationale modstandsfront, som vandt sin smukkeste sejr ved folketingsvalget den 3. april 1939, og som kunne bære og holde, da krigen og besættelsen kom.

Den sønderjyske ungdoms nationale rejsning 1933

Tønderstævnet og Dybbølmødet for 25 år siden

Af N. P. Nielsen

Ofte har vi her i Sønderjylland haft grund til at sige tyskerne tak, fordi de vækkede os og kaldte os frem.

Mange ældre sønderjyder havde bebrejdet de unge, den gang som nu, at de ikke interesserede sig for det nationale spørgsmål, tog deres danskhed som en selvfølge og holdt sig tilbage i den nationale strid. Vi, der den gang stod midt i ungdommens rækker og tog del i ungdomsarbejdet vidste, at der bag ved den noget passive holdning dog var en positiv indstilling; vi var ikke i tvivl om, at de unge nok skulle komme, når der blev kaldt og der blev brug for dem. Vi havde indenfor de danske ungdomsforeninger og Sønderjysk Idrætsforening oplevet så mange gode timer og erfaret, at de unge også havde øre for sund og god dansk tale! Når signalet lød, ville de unge samle sig under fanerne! Men ingen havde vel turdet tro, at det ville ske med den kraft og magtfulde begejstring, som det nu skete i foråret 1933.

Det var Adolf Hitlers sejr i Tyskland, der fik slesvig-holstenerne og vore egne tyske til fanatisk og åbenlyst at rejse kravet om, at *grænsen af 1920* skulle flyttes til Kongeåen.

Pastor Schmidt, den tyske folketingsmand og tyskhedens leder, havde i mange år kæmpet for en grænseflytning; nu syntes han at få mulighed for at få sine krav opfyldt. Han mente, at den ældre danske generation i Nord-slesvig var uimodtagelig for disse tanker, men de danske unge skulle og kunne vindes for det nye Tysklands nazistiske ideer, som Hitler var talsmand for. Der var jo også nationalsocialister i Danmark! Tiden var efter Hitlers sejr den 30. januar og hans magtovertagelse ved fuldmagtsloven af 23. marts urolig og alvorlig.

Det så ingen klarere end vor årvågne vagtpost, *H. P. Hanssen*. I *Hejmdal* slog han alarm. De ældre inden for vore nationale foreninger sammenkaldte han og H. Jepsen Christensen til møde i Aabenraa den 12. april, og her viste han, hvor tvingende nødvendigt det var at rejse sig til kamp for den grænse, som det sønderjyske folk ud fra selvbestemmelsesrettens princip havde fastlagt i 1920.

Der blev hørt til H. P. Hanssens ord! I de dage følte vi alle, hvilken lykke det var, at vi havde vor gamle høvding iblandt os. Havde han øvet en afgørende gerning for at vinde sejren i de mange år *før 1920*, så var hans betydning for at *værne grænsen* nu ikke mindre. Vi skylder H. P. Hanssen mere end vi ved, for at genforeningen lykkedes og for at angrebet mod grænsen blev slået tilbage!

Jo, de ældre stod fast og var straks rede til værn og værge. *Men hvad med de unge*, som pastor Schmidt havde sat sin forventning til? Var de rede til at værne arven og træde i fædrenes fodspor? Ja, de var! Og herom er det jeg nu – ud fra mine dagbogsblade – skal fortælle et og andet.

Sidst i marts måned 1933 kom lærer P. Marcussen, den gang i Haderslev, bilende til Vedsted præstegård. Marcussen havde for egen regning været i Aabenraa for at tale med H. P. Hanssen om, hvad vi fra de unges side kunne gøre i den situation, vi nu stod i. Fra Aabenraa lagde han vejen over Vedsted. Vi var begge med i bestyrelsen for D. d. U. Hovedkreds for Haderslev Østeramt. Marcussen sekretær og jeg formand. Vi gennemdrøftede sagen og var enige om, at den danske ungdom i hele Sønderjylland burde aktiveres. *Hvordan* var vi endnu ikke helt klar over, men vi besluttede at sammenkalde formændene for hovedkredsene i Sønderjylland inden for de danske ungdomsforeninger samt repræsentanter for Sønderjydsk Idrætsforening og enkelte andre. – Dette fortrolige møde holdtes på Folkehjem i Aabenraa den 7. april.

De mødte var: P. Marcussen, Haderslev, Marius Iversen, Skrydstrup, N. P. Nielsen, Vedsted, Braae-Hansen, Haderslev, gymnastiklærer Iversen, Haderslev, Chr. Nielsen, Vollerup, lærer Henriksen, Hjerting, mejeribestyrer Henningsen, Rødekro, mejeribestyrer Hans Lorenzen, Bredebro, og Frede Hansen, Rødding. Desuden Jokum Fredsted, Krogerup, pastor Lud-

Peter Marcussen

vigsen, Aabenraa, lærer Bach, Gram, lærer Jørgensen, Genner, og pastor Holdt, Brede. Hans Danielsen, Gærup, overlærer Skovmand, Løgumkloster. Niels Kjems og Frederik Petersen fra Sydslesvig var også indbudt, men var ikke mødt. Alle de indbudte var formænd, styrelsesmedlemmer og aktive arbejdere i ungdomsarbejdet.

Lærer Marcussen indledte drøftelsen med at fremhæve, at vi måtte samle os til forsvar og angreb over for nazismen. Han foreslog, at vi dannede et fællesråd for alle ungdomsorganisationer, af hvad art de end var. Vi blev enige om at indbyde til et større møde i Aabenraa den 23. april. Denne indbydelse blev udsendt til alle ungdomsorganisationer i Nordslesvig, og lød således:

Fortroligt!

De indbydes herved til et fortroligt møde på »Folkehjem«, Aabenraa, søndag den 23. april kl. 1,15, for sammen med unge danske sønderjyder fra hele landsdelen at drøfte vor nationale stilling og de opgaver, vi er stillet overfor i øjeblikket.

Desuden vil der blive drøftet, om der ikke skulle afholdes et stort ungdomsstævne på Dybbøl søndag d. 11. juni, eventuelt et stævne i Tønder i maj, hvor al dansk ungdom i Nordslesvig mødtes og fik lejlighed til at aflægge en dansk bekendelse overfor de tyske angreb, som i den sidste tid er rettet imod grænsen med en voldsomhed som aldrig før.

Vi beder Dem indtrængende give møde sammen med en eller to

gode danske unge, som har indflydelse hjemme i kredsen, således at vi i fællesskab kan skabe en stærk front af dansk ungdom til forsvar overfor alt og alle, som vil krænke vor frihed og ret til at leve som danske.

*De danske Ungdomsforeninger
i Sønderjylland.*

*K. F. U. M. og K.
i Sønderjylland.*

*Sønderjydske Gymnastikforeninger.
Sønderjydsk Idrætsforening.*

Ja, så kom mødet på Folkehjem i Aabenraa den 23. april, og det blev den helt store oplevelse.

Da jeg kom ind i toget i Over-Jerstal, sad H. P. Hanssen alene i en kupé. Han var træt og udaset af rejsen. Havde talt ved et stort møde i Odense, og nu havde han lovet mig at tale til de unge i eftermiddag. Jeg havde næsten ondt af det for ham. »Hvor mange tror De, der kommer?« spurgte han. »Vi venter et par hundrede«, svarede jeg. »Så mange?« sagde H. P. Hanssen. »Ja, vi ved jo intet, men det håber vi,« føjede jeg til.

Da vi nåede Aabenraa, sagde H. P. Hanssen: »Jeg kan vel tage hjem og hvile mig lidt.« Ja, mødet begynder kl. 13,15, men når De er der kl. 15,30 – efter kaffen – så er det godt.

Men det gik anderledes, end jeg havde spået!

Da jeg kom, var den store sal på Folkehjem stuvende fuld, helt ud på gangen. På balkonen var man pakket sammen som sild i en tønde, ca. 600 ialt, væsentlig unge. Det var imponerende!

Vi begyndte præcist med sangen: Du skønne land med dal og bakker fagre –. Så bød jeg på indbydernes vegne velkommen og gjorde rede for mødets baggrund og dets formål. Formanden for Sønderjydsk Idrætsforening, Johs. Juhl, ledede mødet, og talerne gik slag i slag. Vi havde besluttet, at kun unge under 40 måtte få ordet – det ærgrede adskillige lidt ældre – men det var jo de unges røst, vi ville høre. Ja, og så ville vi lytte til vor gamle førers kloge råd. En hel skare af sønderjyske unge tog ordet. Stærkest virkede på mig den unge sønderjyske forfatter Marcus Lauesen og den alsiske bonde Chr. Jensen.

Da H. P. Hanssen kom, blev han synlig bevæget af det stærke indtryk og den stemning, der mødte ham fra den store skare af unge. Og nu holdt han en tale så frisk og fængende, at vi alle blev grebet deraf. Der var visdom, oplysning, ild og kraft i den tale – og de unge lyttede og gik ud til handling.

Efter mødet skrev en af de lidt ældre til mig: »Det var en forjættende oplevelse dette møde, som drev megen tvivl og mismod på flugt«. Sådan tror jeg, det virkede på mange.

Det synlige resultat af mødet var det store stævne i Tønder den 12. maj, og det store møde på Dybbøl den 11. juni.

Mødet i Tønder stod Sønderjydsk Idrætsforening for. Indbydelsen lød således:

Sønderjydsk Idrætsforening indbyder herved alle danske og særlig alle unge sønderjyder til at overvære

DET STORE SØNDERJYDSKE IDRÆTSTÆVNE OG UNGDOMS- MØDE I TØNDER DEN 12. MAJ

(Store bededag)

Program:

- Kl. 12 Samling på pladsen foran Vestbanegården i Tønder. Derfra optog gennem byen til idrætspladsen (alle kan deltage i optoget).
- Kl. 1,30–2,40 Gymnastikopvisning af kvinder og mænd amtsvis.
- Kl. 2,45–3,30 Masseopvisning af alle gymnaster.
- Kl. 3,30–4 Fodboldkamp, håndbold og kurvebold.
- Kl. 4 –6 Taler og sange. Særlig indbudte talere: forfatteren Marcus Lauesen og amtslæge dr. Lausten-Thomsen.

Musik under optoget og på festpladsen. Alle danske organisationer, der ønsker at være med i optoget med Dannebrog, skal være velkomne. – Fri adgang! Ekstratog til og fra Tønder på linierne fra Haderslev, Sønderborg og Hvidding samt nogle amtsbanestrækninger. (Se senere annonce).

Sønderjydsk Idrætsforening.

Så kom den store dag! Henimod 12.000 unge fra alle egne stævnede til Tønder. Der var fest og glæde iblandt alle. Tønder by var flagsmykket som aldrig før. Optoget gennem byen vakte både mishag og forundring iblandt tyskerne – men det imponerede dem tillige. Så mange mennesker og så mange flag var aldrig før set i Tønder. I spidsen for optoget gik et musikkorps og derefter fulgte 3000 gymnaster og idrætsmænd, så et nyt orkester og tusinder af unge og ældre. Når musikken tav, lød sangen kraftigt og fuldtonende gennem hele byen. Opmarchen på idrætspladsen var skøn og gripende! Da gymnastikken og idrætten var forbi, samledes de mange tusinde omkring talerstolen.

Formanden for Sønderjydsk Idrætsforening bød velkommen og slog tonen an. Så fulgte en række korte taler af unge, der aflagde en bekendelse om, at de ville være tro mod arven fra deres fædre og værne Danmarks grænse. »Vort møde er ikke en udfordring mod syd, men en kærlighedserklæring til det land, der er vort,« sagde Marcus Lauesen.

Vi bærer fred i skjold,
men viger ej for vold. –

»Grænsen af 1920 er et udslag af folkets klart udtrykte vilje. Vor vej er hjertets vej«, sagde amtslæge Lausten-Thomsen. Men stærkest virkede sikkert de korte taler, som et helt dusin unge holdt. Deres ord blev båret frem af sund idealisme og selvhævdelsesvilje. De stod alle på virkelighedens grund med realiteternes alvor for øje. –

Og den der glædede sig mest over de unges bekendelse var nok H. P. Hanssen, som var til stede og blev stærkt hyldet. – Han takkede til sidst de unge for, at de var mødt op i tusindvis for at vidne: at vi er danske og vil vedblive at være danske! Og så sluttede stævnet med, at vi alle sang: »Jeg vil værge mit land« – *Det var i Tønder!*

Og hvad så med Dybbøl? Kunne vi en måned senere samle lige så stor en skare unge og få et lige så festligt stævne? Mange tvivlede vist på, at det kunne lykkes, men vi var flere der troede! Og de unge skuffede os ikke! Men der gik også et vældigt arbejde forud. Mange udvalg samlede sig om hver sin opgave. Som formand for *mødeudvalget*, der bestod af gymnastikinspektør Braae-Hansen, Haderslev, forstander Kildeby, Høptrup, og undertegnede, kender jeg bedst dette udvalgs indsats. Vi var enige om, at ved mødet på Dybbøl skulle der nye folk i ilden – kun unge sønderjyder skulle tale! Ja, een undtagelse ville vi gøre. Vi ville bede H. P. Hanssen om at give os en samlet oversigt og sige et myndigt ord både til vort eget folk og til dem imod syd, der truede vor grænse. – Udfra mit mangeårige arbejde i ungdomsforeningerne var det en let sag at finde unge fra hele landsdelen, der både kunne og ville føre ordet. Thi på Dybbøl var det *ordet og sangen*, der skulle være det centrale, det bærende. Og sådan blev det.

Søndag den 11. juni oprandt med udsigt til overskyet og byget vejr. Men da vi nåede middag, brød solen igennem og glade drog vi i tusindtal til Dybbøl. Foreninger med faner skulle samles på ringriderpladsen i Sønderborg. Her havde lektor Adler Lund kommandoen. Kl. 13,15 satte toget sig i gang med musik og faner i spidsen og vi nåede ikke Dybbøl Kongeskansne før kl. 15. Alene Sønderborg amts indmarch tog 20 minutter, derefter fulgte de andre amter i Nordslesvig og til sidst dem nordfra. Man antog, at der i optoget var ca. 25.000 med flere hundrede faner og mange musikkorps. Men i forvejen var der mødt 10–15.000 mennesker i skanserne for at sikre sig en plads, så de kunne høre talerne og mærke fællesskabet og kraften, der bar det hele.

Kl. 15,00 begyndte mødet. Vi havde med megen møje og besvær fået statsradiofonien til at udsende første del af mødet.

Her talte først den gæve alsinger, Chr. Nielsen, Vollerup, der bød velkommen og bl. a. sagde: »Vi vil i kærlighed til folk og fædreland være Danmark og Norden en trofast grænsevagt.« Derefter talte frk. Inger Enemark på sønderjysk. »Hele Nordslesvig taler sønderjysk, d. v. s. dansk. Og dette danske folkeliv vil vi bevidst bekende os til som vor dyreste arv, vort bedste eje!« Ind imellem talerne blev der sunget af vore gode nationale sange. Og nu følger der korte taler af to unge

mænd: Ernst Christensen og Kristen Sønderby. Derefter Dybbølsangen af Valdemar Rørdam, og så står danskhedens gamle talsmand på talerstolen ombølget af de tusinder unges hyldest.

»Vi vil rejse et ubrydeligt bolværk mod den tyske grænseflytnings-agitation. Vi føler os fast og inderligt knyttet til Danmark med tusindårige minder, med modersmålets stærke bånd og med hjertets dybeste følelser. *Danmark!* Dig følge held og hæder!« Sådan sluttede H. P. Hanssen sin store tale, som alle de mange tusinder kunne sige ja til.

Derefter sangkoncert af 250 sangere under lektor Ottosens ledelse. Så var der 6 unge igen, der talte. Den sidste af dem var lærer P. Marcussen, der sluttede med bl. a. at sige: »Vor fremtidsskæbne afhænger ikke af ydre forhold, men af os selv, af hvad vi gør eller ikke gør – – Hvad der er sket hidtil er kun en begyndelse. Vi vil her i Norden bygge en fredens, en frihedens, en folkeforsoningens højborg.«

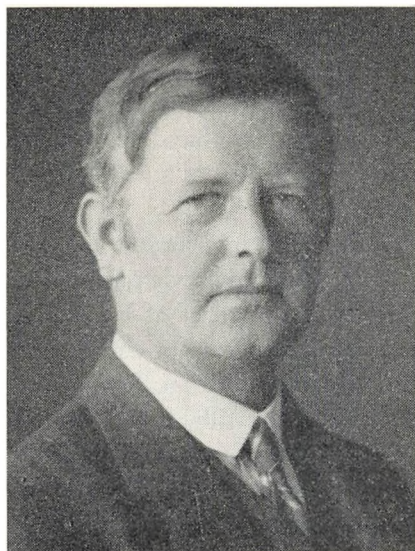
Så fulgte det store sangkors anden afdeling, og derefter blev der i korte taler bragt hilsener fra Finland, Island, Norge og Sverige. Især greb os den tale, nordmanden, redaktør Ragnar Vold holdt med megen humor og stor kraft. Men også den svenske student, Segerstedt, lyttede vi til med stor glæde, da han erklærede: »Tyskland skal vide, at det sønderjyske spørgsmål ikke blot er et sønderjysk og dansk spørgsmål, men også et nordisk.« Også fra danske, sønderjyske studenter og fra Sydslesvig blev der bragt hilsen. –

Og som mødet var begyndt med »Den signede dag« så sluttede vi også med denne salme, efter at pastor Holdt, Brede, havde holdt en kort tale om »Kirken lig en barnemoder«. »Når vi tager vort liv som danske mennesker, vort modersmål, vore folkelige minder og åndsskatte som en gave fra Gud, *så er vi Danmarks kirke på dette sted og i denne stund, thi da råder Guds ånd i vore hjerter*«, sagde sønderjyden pastor Holdt. – Og så sluttede vi mødet med salmens ord: »Men immer det dages dog påny, hvor hjerterne morgen vente.«

Det største ungdomstævne på Dybbøl var nu sluttet, og trods det, at vi havde hørt 11 taler, sunget 14 fællessange, hørt det store sangkors koncert og 6 hilsener fra de nordiske lande og Sydslesvig, så mærkede vi dog ingen træthed, ingen uro iblandt de mange tusinde. Livet og ånden havde mødt os så stærkt i de timer, gennem *ordet*, der blev talt, *sangen*, der blev sunget og *stedet*, vi var samlet på, så vi glemte os selv og oplevede, hvad det er at være eet folk i lyst og i nød. Det var *Dybbøl og Danmark*, der havde talt til os og givet os en forunderlig glæde og nyt livsmod.

Hvad kom der så ud af disse store ungdomsmøder?

Ja, rent praktisk kom der det ud af dem, at de var med til at standse angrebene på vor grænse. Slesvig-holstenerne blev sat på plads. Pastor Schmidts håb om at vinde de unge sønderjyder for det nye Tyskland glippede. – Dernæst førte den samling, det stærke fællesskab, der var vokset frem iblandt sønderjysk ungdom, til en fornyelse inden for det danske ungdomsarbejde i Nordslesvig. Og endelig var det dette samvirke, der blev grundlaget for dannelsen af »Det unge Grænseværn« i september 1933. Så det var ikke helt lidt, der kom ud af Tønderstævnet og Dybbølmødet.

. Martin Hammerich

Martin Hammerich (1883–1940)

Af M. Refslund Poulsen.

I lange tider har der heldigvis hos mange i »det gamle land« været levende og uselvisk interesse for sønderjyske forhold. Martin Hammerich havde den også som arv, ikke hovedsagelig fordi en af hans »formødre« var fra en stor bondegård i Nolde et par små mil øst for Tønder, hvor en fjern slægtning (Albert Adolph) endnu har gården. Men den stammede vel mere fra hans øvrige slægt, hvorimellem var mange fremragende personligheder. Hans fader var ingeniør, borgerrepræsentant og folketingsmand. Han boede på Østerbro i København, og der var over hjemmet en gammel fin kultur. Væggene var smykket med malerier af guldaldertidens kunstnere fra Eckersberg og fremefter. Blandt dem var et af P. C. Skovgaard forestillende herregården Iselingen ved Vordingborg, som forældrene havde ejet endnu i Martin Hammerichs barndom, så de kunne bo der om sommeren.

Allerede som gymnasiast og student gik og cyklede han Sønderjylland rundt, særlig Nordslesvig, sammen med ligesindede, så hans sønderjyske lokalkendskab tidlig blev stort. Efter at være bleven juridisk kandidat blev han 1910 og fremover flere steder herredsfuldmægtig, sidst i 1912 i Stege, hvor Th. Zahle samtidig var borgmester. Skønt deres politiske anskuelser var meget forskellige, indledte de et bekendtskab, så Hammerich kunne få sine sønderjyske ønsker fremmet, da Zahle var statsminister. Hammerich kendte mange indflydelsesrige mennesker, og han forstod at få dem med til det, han syntes burde fremmes – det kom vist af, at han var uselvisk.

Hammerich var også formand for Møens skyttekreds fra 1914–19. Ved disse virksomheder lærte han nye folkelag at kende og fik stor forstand på praktiske forhold – endog landbrug. I Stegetiden blev Hammerich gift med Ester Jørgensen, datter af en sagfører i Randers. Hun havde selv taget overretssagførerbestalling – og var klog og viljestærk, så hun var ham til stor hjælp.

1919 blev Hammerich kontorchef i det midlertidige ministerium for sønderjyske anliggender. Daværende minister H. P. Hanssen havde ønsket ham som departementschef, men han ville kun kaldes kontorchef af hensyn til, at andre ikke skulle føle sig forbigået, og at det jo kun var for en kort tid. Ministeriet blev i 1920 omdannet til statsministeriets afdeling for sønderjyske anliggender, og da denne blev ophævet, blev der tilbudt Hammerich høje embeder (generalkonsul i Hamborg – minister på Island), men han ville til den del af Nordslesvig, hvor der var mest at udrette. Der var intet dommerembede ledigt, og så søgte han, og fik naturligvis, dommerfuldmægtigembedet i Løgumkloster.

I denne stilling fik han, mere end en dommer har det, lejlighed til at komme befolkningen på nært hold. Han blev en helt ualmindelig dommerfuldmægtig, som vandt større tiltro end de fleste. Ikke alene danske, men også tysksindede benyttede ham som rådgiver, for, som nævnt, han havde fået praktisk indsigt – og så var han medfølelse og havde interesse for det enkelte menneske.

Når også svagheder skal nævnes for ikke at være ensidig, så kunne han undertiden blive gået under øjnene. Når én, der var mindre værd, præsenterede eller sagde ting, som andre finder tvivlsomme, så kunne Hammerich tro, at det kun var udtryk for jævn tankegang. Da han 2–3 gange var bleven taget ved næsen, sårede det ham dybt, skønt det egentlig kun var til at le ad. Han var i det hele meget nærtagende. Forhold, som for vi andre tykhuder kun betød lidt, kunne slide meget på ham. Han havde smag og kunstsans. Hvad han skrev, blev rettet og filet. Skulle man med ham på en formiddagstur, kunne han sige: Jeg kom først i seng kl. 2 – for jeg måtte have en sag færdig først for at kunne sove.

Hammerich var heftig af sind – vel en slægtsarv sydfra. Når han alligevel virkede behersket, kom det af, at han med sin vilje tvang sig til det, så han kun en sjælden gang bruste op. Det sled også.

Der kom kriser, først i Nordslesvig, da gullaschtiden efter den første verdenskrig hørte op, og mange landmænd havde arbejdet mod intensiv drift under gullaschpriser. Så kom den krise for hele landet, som regeringen havde fremkaldt ved kronens pariføring i 1925, og verdenskrisen, som ramte os hårdt fra 1930. De fremkaldte bevægelser, og tyskerne pustede til. H. P. Hanssen og I. H. Schmidt, der havde været så udmærkede i den konjunktur-

mæssigt og nationalt opadgående tid, forstod ikke de nedadgående tider. Ja, de ville endog som dagbladet Hejmdal berolige med, at det var jo den sædvanlige bølgegang, som forhåbentlig snart ville være forbi. – Her var der ikke, som i det gamle land, tjent kroner til at stå imod med.

Hammerich forstod bedre tidens vanskeligheder, og ved sin virksomhed havde han dens tragedier inde på livet. Han var som en Hejmdal, der ikke alene kunne se skoven for træerne og træerne for skoven, men også kunne høre græsset gro. Han var ikke ene om det, f. eks. så direktør Callø i Haderslev det også, men Hammerich var geografisk og ved sin virksomhed der, hvor det brændte hårdst. Atter havde vi det held at have en mand, der passede til stedet og tiden. Vi kunne ikke have undværet ham uden stor skade. Hammerich gav stødet til jordfordelingsloven af 1924 og dens 4 millioner til oprettelse af jordfordelingsgårde. Han blev ikke formand, men kun sekretær, hvad der sårede ham dybt. Jordfordelingen var et af de gode midler mod krisen og forbillede for den senere jordfordelingslov for hele landet.

Hammerich var virksom for at få 10 millioner af jordfondens midler til Sønderjylland. Ved genforeningen slettede den danske stat den forkøbsret til 300 landejendomme, som Tyskland havde fået indført, og vi ophævede vort private jordkampinstitut, men tyskerne takkede ved i 1926 atter at rejse jordkampen ved institut Vogelgesang med dens millioner. Der bredte sig et mismod blandt danske, indtil andre og Hammerich fik Landeværnet oprettet. Samme år blev Sønderjysk Hypoteklånepand efter forslag fra direktør Orla Buhl oprettet med Hammerich som direktør, hvorfor han flyttede til Tønder. Allerede i Løgumkloster døde fru Hammerich efter en svær leversygdom. –

Hammerich var virksom og tildels initiativgivende i mange andre forhold, som trængte til forbedring. Også ved det angreb fra tyskerne, der var inspireret af nazi. Efter de få tidsskriftssider, der er givet mig, går jeg ud fra, at det bliver skildret i dette nummer af andre.

Hammerich så tidlig den fare og gik til modforholdsregler. Han var med til at få »Danske Samfund« (som N. F. S. Grundtvig havde opfundet) og dens sammenslutning oprettet. Han ordnede møder rundt omkring med offentlig agitation for kæmpesammøder, som blev fulgt, også fordi der blev budt på så meget. Han formåede ældre, kendte talere til at komme, på Skamling endog fra de andre lande i Skandinavien, mens Vilh. Andersen holdt båletalen. Men han formåede også unge, kendte mænd til at være med blandt de officielle talere. For Hammerich så, at skulle naziangrebet slå grundigt ud, så burde ungdommen vækkes til medarbejde. Det unge Grænseværns oprettelse og arbejde skildres af andre. Jeg – der i de dage var medarbejder i jordfordelingskommissionen, troede, at det var Hammerich,

der gav stødet til dets oprettelse og gav råd ved dets udformning og arbejde. Det er betegnende, at da det senere blev omdannet til Dansk nordisk Ungdomsforbund, og da der efter 2. verdenskrig blev hævdet, at nu skulle det nationale arbejde forlægges til Sydslesvig, da sagde vi: Det var ikke sket, hvis Hammerich havde levet.

Ved det omstridte valg den 3. april 1939 var Hammerich gennem oprettelsen af Danske Samfund, hvor de ikke før havde været, med til, at agitationen blev sådan, at der kom en så stor valgdeltagelse som aldrig før eller siden. Skønt også tyskerne gik frem, erkendte de det for et nederlag. Det viste, at de blakkede, når det gjaldt, var danske, skønt tyskerne havde regnet dem for tyske.

Hammerichs helbred var blevet vaklende, og rekreationsrejser havde ikke hjulpet. Før besættelsen var han kommet på statshospitalet i Sønderborg, og besøgende var bleven afvist, da hans hjerte var opslidt. Trods det kørte jeg derom dagen efter besættelsen med en buket fra min kone. Hammerichs søster gik ind med den. Hun havde fortalt, at han ikke måtte få noget at vide om besættelsen. Han havde ønsket at se mig. Da døren blev åbnet, nikkede jeg til ham, og han sagde: De flyver så meget! – Det skal nok gå, som vi håber! sagde jeg. God bedring! – Han så egentlig godt ud, men der var noget forklaret over ham, som gjorde mig betænkelig. To dage efter fik min kone brev fra frk. Hammerich – efter Hammerichs diktat – med tak for blomsterne. Få dage efter var han død – slidt op som 57-årig for den sag, der lå ham så dybt på sinde.

Træk fra »Det unge Grænseværn«s tilblivelse

Af Ernst Christensen

»I en livskraftig nation med en levende kultur vil der altid findes mennesker, som tager den risiko at tænke frem i tiden. Disse mennesker vil sjældent blive regnet blandt de respektable, men de vil dog komme til at bane den vej, ad hvilken de respektable en gang forsigtigt vil famle sig frem.«

Disse ord, frit oversat efter den svenske nationaløkonom Gunnar Myrdal, falder mig ind, når jeg tænker tilbage på den bevægede tid, da »Det unge Grænseværn« blev til. Det var jo nye mennesker der trådte til, og nye tanker der kom til at sætte præg på det nationale arbejde gennem denne organisation.

Det var slet ikke fordi formen for selve arbejdet var særligt revolutionerende.

Det ungdomsarbejde, der var, sådan som det var begyndt efter århundredskiftet af Andreas Grau, Jørgen Eriksen, A. Svensson o. a. på bred folkelig og kristelig grund, og idrætsarbejdet, der begyndte nord fra i landsdelen, på Røddingegnen med Mads Gram, og gennem snart en hel menneskealder med Johannes Juhl som den bærende kraft, var hverken overflødigt eller gammeldags. Der var ganske vist sket det, at de fleste af lederne efter første verdenskrig havde fået hænderne fulde af afstemnings- og genforeningsarbejdet, men både Jørgen Eriksen og Johannes Juhl holdt dog trofast ud som de unges vejledere og var på en udmærket måde med til at bære vore foreninger ind under rent danske former, genforene det sønderjyske ungdomsarbejde med det danske, og det gik hurtigere og mere gnidningsfrit end alt andet genforeningsarbejde. Det var i de første 10 år efter genforeningen, at de mange foreningsfaner blev indviet, der senere skulle plantes omkring talerstolen ved de store ungdomstævner i Tønder og på Dybbøl. Det blev en fredelig og rolig og frugtbar arbejdsperiode, der fik sin store betydning senere i tiden, da stormene gik over landet.

En anden ting var dog, at mens vi, der nåede at være med i ungdomsarbejdet, før krigen strøede os ud over valpladserne, dengang betragtede samværet i foreningerne som en storslået gave, en oplevelse vi med begejstring tog imod, så var dette nu blevet en selvfølgelighed uden kamptidens begejstring. Hvorfor skulle man demonstrere, at man var dansk, når man ganske enkelt var det?

Mange af de højskoler de unge besøgte var direkte afnationaliserende – det var folkeforbundstanken, internationalt samarbejde, der var i forgrunden.

Der var slet ikke noget mærkeligt i, at krigen satte skel, at der opstod et vist spændingsforhold mellem slægtledene.

I perioden 1864–1920 var fremmedherredømmet det givne, og i den nationale kamp mod fortyskningen mødtes unge og gamle med fælles mål.

Nu vokser de unge op under rent danske forhold, i skolen, i kirken, i foreningslivet – tiden før krigen ligger fjernt. Det ældre slægtled derimod har svært ved at frigøre sig fra fortiden, både i tankesæt og talesæt – » den gang vi var unge, da var en ordentlig karl da minsandten kapabel til at holde en tale når han var nået de 20, hvad kan de unge nu?«

De unge tav, når de gamle ved nationale sammenkomster gav luft for deres danske sindelag i højtstemte taler.

De gamle sad i de nationale foreningers nøglestillinger, og turde ligefrem ikke lade de unge komme til. Mange unge, og det gælder vist ikke de ringeste, tumlede med nye problemer, dels fremkaldt af krigens oplevelser, dels fremstået af frygten for fremtiden rent materielt set, men gennemgående var de snævre rammer sprængt og havde givet plads til større perspektiver i de unges sind.

Da den nationale rejsning i Tyskland tog sin begyndelse og fandt sin yderligtgående form i nationalsocialismen, blev det tyske mindretal i Nord-slesvig ikke uberørt af den. Der kom en skarpere tone frem i »omgangs-sproget« her i grænselandet, og Vogelgesangs jordkøb gav stødet til en jord-kamp, der virkelig var foruroligende på baggrund af den økonomiske krise, vi stod i. Da den nationale begejstring i Tyskland kulminerede ved Hitlers magtovertagelse i 1933, var det tyske mindretals yderligtgående elementer i den grad revet med af begejstringen, at de fordrede grænsen flyttet mod nord, kraftigt støttet af nazisterne i Slesvig-Holsten.

I foråret 1933 herskede der en ligefrem uhyggelig stemning her i landsdelen. Ja, stemningen blev ligefrem krigerisk, da slesv.-holst. S.A.-formationer holdt forårsmanøvrer op imod grænsen, og mindretallet udbyggede deres organisationer efter nazistisk mønster og brød sig fejl om danske love og bestemmelser – overtrådte uniformsforbud, flagforbud, våbenforbud – uden at der effektivt blev skredet ind imod det fra det danske politiske side. En bølge af harme gik hen over landsdelen, rettet dels mod de udæskende tyske løgne og påstande og tyskernes fremfærd, som hørte de allerede til Tyskland, dels mod de danske myndigheder, der intet foretog sig. Fra de gamle nationale foreningers side drøftedes situationen på adskillige møder, men også ungdommen begyndte at røre på sig. Den blev klar over, at genforeningens gave ikke uden videre skulle tages fra den, og hvor meget der stod på spil, hvis dens fremtid ikke blev dansk.

Der blev indbudt til et møde mellem lederne af idræts- og ungdomsorganisationerne, der fandt sted den 7. april. En ung, ret ukendt lærer fra Haderslev, Peter Marcussen, var ordfører, og man blev hurtigt klar over, at han var den kommende mand. Han blev da også valgt til formand for et udvalg, der skulle arbejde videre med sagen. Udvalget indbød først til et større møde på bredere basis, der fandt sted i Åbenrå den 23. april. 500 unge, repræsenterende alle afskygninger af ungdomsarbejde, kristeligt, politisk, folkeligt og idrætsligt var indbudt, og den grænsepolitiske situation blev drøftet indgående. Der var nu ikke mere tale om en ungdom, der holdt sig tavs. Der var en så overvældende trang til at tage del i drøftelsen, at da mødet skulle slutte, for at deltagerne kunne komme hjem den dag, var der endnu indtegnet en lang række talere. Det lovede godt for fremtiden. Nu ville der ske noget.

Udvalget havde bedt Sønderjysk Idrætsforening om at arrangere et stævne, og fra Tønder havde man bedt om, at det måtte blive der. Den 10. maj marcherede 2000 gymnaster gennem den gamle bys snævre gader, og nu var der lejlighed til at vise kulør, nu kom foreningernes nye smukke faner i brug. Musik og sang afløste hinanden under marchen gennem byen. Det var et strålende smukt syn, der varmede de gode, gamle, danske Tønder-borgere om hjertet. Efter en opvisning samledes man om talerstolen, gymnaster og

tilskuere, vel 10.000 ialt, og for første gang gav den danske ungdom svar på de tyske trusler mod grænsen.

Marcus Lauesen begyndte meget karakteristisk sin tale med at sige: »Må det være tilladt en forhen national ung mand at sige et par ord.« Og det lykkedes ham og de andre, om ikke nationale, så dog hidtil tavse unge, officielt at slå fast, at man var gået ind i en enig og sluttet front, rede til at slå alle angreb tilbage.

Amtslæge Lausten-Thomsen konstaterede i en takketale på Tønder bys vegne, at »kun på dansk kan vi udfolde vor ånd, kun på dansk kan vi vokse og fylde den plads, der er vor. Det har ungdommen i dag vist, at den er enig med os i.«

Et stort stævne i »kongeskansen« på Dybbøl blev en endnu, om ikke smukkere, så dog større og mere magtfuld bekendelse til Danmark og Norden. 20.000 mennesker var med i optøget. Da de forreste marcherede ind i skansen, var de sidste endnu ikke nået over broen. 40.000 samledes om talerstolen. Aldrig synes jeg er genforeningen bleven bekræftet tydeligere og samhörigheden med Danmark udtrykt smukkere, end ved disse stævner, og ordene fandt genklang i de tusinder af menneskers sind, der var mødt frem for at være med til denne bekendelse. Der var højtid over disse møder – også det, at gamle H. P. Hanssen stod på talerstolen, og den måde, han tolkede sin glæde over, at de unge nu var rykket ind i rækkerne, var med til at give møderne et festligt præg.

Stævnet på Dybbøl blev transmitteret af statsradiofonien. Ledelsen af mødet var gjort ansvarlig for, at der ikke kom udtalelser, der kunne virke udæskende mod syd, meget karakteristisk for den ånd, der rådede i det officielle Danmark under de følgende år til langt ind under besættelsen. Så vidt jeg ved, skulle pastor N. P. Nielsen censurere talerne. Jeg har endnu liggende et manuskript til min tale, hvori der er streget og rettet og hvor sidste afsnit er omredigeret. Iøvrigt sagde vi vel alle, hvad vi ville, båret af stemningen fra den store skare, der omgav os, og der kom heller ingen udenrigspolitiske forviklinger af den grund.

Den tale, der så afgjort vakte mest opmærksomhed, var lærer P. Marcussens.

Man anede her de brydninger, ungdommen havde været ude i – kampen for at finde et ståsted og finde ind til de værdier, der kunne give vort liv indhold og vort sind styrke. Han så som i et syn den forvirring, folkene syd for os var inde i – det medmenneskelige og kristelige livssyn var i krise, og deroverfor måtte vi »gøre Norden til en åndelig stormagt, der kan stå som et lysende vartegn i en snæversynet og herskesyg verden.«

P. Marcussen lå sommeren 1933 nogle uger i lejrskole her på Als med en flok drenge fra seminariets øvelsesskole i Haderslev. I sin fritid cyklede han på besøg hos alsingerne. Jeg erindrer med stor glæde og taknemlighed

vore besøg hos hinanden, og mange gode samtaler med ham i de lyse sommeraftener og -nætter.

Her på egnen mindes mange endnu et møde i Asserballe ungdomsforening. Der var kommet mange mennesker udefra. Her talte Marcussen for første gang mere indgående om sit syn på det nationale spørgsmål og om de opgaver, der lå forude. Han talte frit og utvungent uden manuskript. Talen var meget personligt præget, og derfor virkede den så ægte og oprindelig, og blev for mange en stor oplevelse. Mange af os syntes, at han gav udtryk for noget, vi vel havde følt, men aldrig havde kunnet finde udtryk for.

Som det praktiske mål nævnte han, at der måtte skabes et bindeled, der kunne midtsamle det nationale arbejde inden for samtlige ungdomsorganisationer her i landsdelen, ja helst i hele Danmark, så vi kunne stå med fælles front mod alle trusler udefra og gøre vort arbejde mere intensivt og stærkt indadtil.

I løbet af sommeren 1933 brugte Marcussen al den tid, han kunne afse fra sit skolearbejde, til drøftelser og samtaler med de mennesker, der senere skulle blive hans medarbejdere, og han søgte råd og vejledning hos andre. Jeg havde den oplevelse at overvære en samtale mellem ham og H. P. Hansen. H. P. H. havde bedt os om at opsøge ham i hans hjem, og medens fru Helene Hanssen trakteredede med kaffe og klejner, drøftedes personer og forhold. Samtalen gled ind på forholdene i »den truede firkant« og H. P. H. fortalte spøgefuldt om den første gang, der blev holdt valgmode i Jyndevad kro, og man havde anbragt en slags talerstol, ikke i en ende af salen, men midt på gulvet.

Den 20. september 1933 var der opnået enighed om den nye organisations vedtægter, og »Det unge Grænseværn« var dermed trådt ud i livet. Efter en omredigering kom formålsparagraffen til at lyde sådan:

- a. at fremme og styrke danskheden i grænselandet,
- b. ved et kultur- og grænsepolitisk oplysningsarbejde at fremme forståelsen for grænsesagens betydning,
- c. at fremme samarbejdet mellem nordisk ungdom.

Til at varetage grænsearbejdet blev der nedsat et fællesråd – senere kaldt grænseråd, der kom til at bestå af lærer P. Marcussen som formand, bankprokurist Müller-Kristiansen, Sønderborg, næstform, og kasserer, direktør M. Hammerich, Tønder, lærerinde Inger Enemark, Tønder, frk. Anna Jørgensen, Kværns, gdr. Johannes Juhl, Branderup, højskoleforst. H. Kildeby, Hoptrup, mejeribest. H. H. Lorentzen, Bredebro, og landmand Chr. Nielsen, Vollerup. Dertil kom som selvskrevne medlemmer formændene i de 4 amtsnævne og 2 repræsentanter for de sydslesvigske ungdomsforeninger.

Der blev udsendt følgende opråb, anbefalet af formændene for de tre gamle nationale foreninger:

Det unge Grønsøværns fællesråd 1939

»På ny kaldes der på den sønderjyske ungdoms samlede energi og virkelyst for grænse-landets sunde liv. Vor nabo mod syd har rejst sig i en vældig national be-gejstring, en samling for Tysklands glørværdige fremtid! Ingen udlænding kan blande sig i disse indre tyske forhold, men i egnene syd for vor grænse, og i der tyske del af den sønderjyske befolkning har denne rejsning skabt en agitation, som uden hensyn til sandheden om folketallet og folkesindet kræver grænsen flyttet mod nord. Agitationen er stærk, mest derved, at den ustandselig gentager der usandfærdige påstand om, at Sønderjylland er gammelt tysk land, men også derved, at dens økonomiske midler synes ubegrænsede. Der spekuleres i, at det hårde økonomiske tryk og den indre splittethed indenfor de danske rækker skal gøre mennesker modtagelige for fraser og løfter, som de ellers ved hjælp af deres nøgterne tanke ville afvise. Overfor denne agitation kan vi ikke være i ro.«

Mødt med forståelse og stor velvilje begyndte D.u.G. sit arbejde. I de første måneder blev det et organisations- og oplysningsarbejde. Fra kom-unistisk og socialdemokratisk side var der vel i begyndelsen nogen mod-stand. Et stort anlagt møde i København kunne ikke gennemføres uden forstyrrelse. Jeg husker et møde i Roskilde, arrangeret af Sdj. Forening. Nu var man jo i disse kredse vant til, at møderne fik et lidt lyrisk sentimentalt præg, og en ret stor forsamling ældre borgere fra de »bedre« lag havde sat sig godt tilrette, damerne med lomme-tørklæderne parat—der skulle helst fæl-

des en tåre over de »stakkels« sønderjyder – og så troppede en flok kommunister op og besatte balkonen og de bageste rækker i salen. Værten blev bange og sendte bud efter 20 politibetjente. Men der blev ingen brug for dem. Vi talte nøgternt og sagligt om det nazistiske fremstød, om de midler og argumenter, de brugte, og hvordan vi ville imødegå det, og bad om, at man ville støtte os. Anføreren for de røde, konduktør Heiberg, tog ordet: Ligesom Gorm den Gamle i sin tid samlede Danmarks riger og lande, således ønsker vi at samle hele verden under den tredje internationale, småting som grænsespørgsmål interesserer os ikke Han takkede os dog for de interessante oplysninger, vi var kommen med, og dermed forlod han og hans følge i samlet trop salen, til stor lettelse for den øvrige forsamling.

Der blev rundt omkring fra hele landet sendt bud efter D.u.G. mandskab, og da navnlig efter Marcussen. Overalt søgte vi at få vore tilhørere til rent forstandsmæssigt at indse, at der ikke var noget sønderjysk spørgsmål, men at der var et *dansk* grænsespørgsmål, ligeså påtrængende for danske mennesker nord for Kongeåen som for os syd for.

Takket være den gode medlemstilgang og mange gaver kunne vi snart begynde et virkeligt grænsearbejde. To lønnede vandrelærere blev ansat,

Grønshjemmet ved Kollund

og i mange sogne blev der skaffet hjælp til at sætte gang i arbejdet. Det vil føre for vidt i denne artikel at nævne blot en lille del af alt det, der skete, studiekredse, kursus af forskellig art o. s. v.

En mærkedag var det, da vi så på den byggeplads, vi købte ved Flensborg fjord, hvor senere »Grænsehjemmet« blev bygget«. Ad smalle markveje og tilsidst over en græsmark kom vi derned. Hvormange tusind unge har nu overnattet der på deres ture til grænselandet, og hvor mange lejrskoler har herfra lært Sønderjylland at kende? Senere kom dertil ejendommene i Jyndevad og Rudbøl, også taget i brug som vandrer- og lejrskolehjem.

De store årstævner samlede titusinder af deltagere, og blev festdage i ordets bedste forstand, tilrettelagt så hvert stævne havde sit særlige budskab at bringe omverdenen.

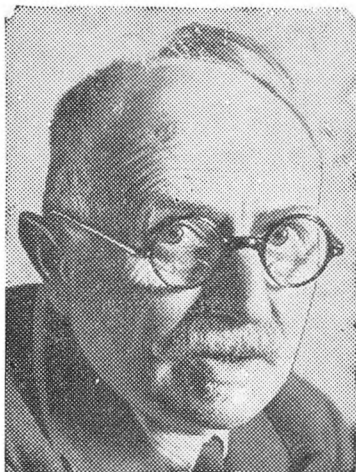
Dette skal kun være en omtale af D.u.G.s oprettelse. Lad mig tilføje, at krigen, det tyske overfald, ikke satte en stopper for arbejdet, hverken for grænsearbejdet eller oplysningsarbejdet. På utallige fortrolige møder søgte vore rejsesekretærer at oplyse om de faktiske forhold her i landet og var med til at give styrke til den danske folkeånd. P. Marcussen måtte i tysk koncentrationslejr, og efter krigen kom generationsskiftet. Lad være, at ikke alle havde blik eller forståelse for de nordiske perspektiver, deriblandt også navneskiftet. Det er dog mit håb, at vi, der var unge dengang, og ikke særligt respektable, dog var med til at bane den vej, ad hvilken de respektable en gang forsigtigt vil famle sig frem. Hvis vi skal hævde os i europæisk selskab, spise kirsebær med de store, ville det ikke være af vejen, at vi fulgte D.u.G.s vej og viste sammenhold i Norden.

Arbejderne i 1933

Af Robert Huhle

Begivenhederne for 25 år siden efter rigsdagsbranden i Berlin – Hitlers magtovertagelse, truslen mod grænsen, flygtningestrømmen – er blevet omtalt i en række dagbladsartikler, medens radioen ejendommeligt nok har været forholdsvis passiv. Man skulle ellers synes, at der her lå et oplagt stof. Dagbladsartiklerne har i bemærkelsesværdig grad været præget af den holdning, de samme blade indtog overfor nationalsocialismen i tiden indtil 1933 og for nogles vedkommende uforandret et stykke tid derefter. Måske er det af samme grund, flere skribenter har påstået, at ingen kunne vide, hvad der i virkeligheden truede, d. v. s. ingen kunne vide det i 1933. Herom kan man have grund til at tvivle. I hvert fald er det en kendsgerning, som også må stå for en historisk vurdering, at arbejderbevægelsens dagblade, tidsskrifter og talere fra første færd klart og i enhver henseende umisforståeligt gav udtryk for, hvad man kunne vente sig af nationalsocialismen i Tyskland. Naturligvis kunne i en politisk bevæget tid ikke ethvert ord, der blev sagt, være sandhed i bogstaveligste forstand. De kilder, hvoraf vor viden om de faktiske begivenheder skulle øses, var jo for en stor del ikke åbent tilgængelige. Man kunne for eksempel ikke besøge en koncentrationslejr eller have adgang til at overvære mishandlingen af politiske fanger. Hvad man vidste, var ofte gået gennem mange munde, og man kunne alene sammenligne det hørte med det, man kunne læse i den nationalsocialistiske litteratur, der var udkommet. Heraf kunne man danne sig et skøn over sandsynligheden i strømmen af rygter og rædselsberetninger. Det skulle i og for sig have været nok. Den nationalsocialistiske litteratur, som kunne købes, åbnede et blik ind i afgrunde af råhed og brutalitet. Herhjemme blev den nok ikke læst meget, den del af dansk presse, som advarede, blev ikke altid troet. Uanset forekommende unøjagtigheder i detaljerne, var det samlede billede af nationalsocialismen, som arbejderbevægelsens skribenter og talere tegnede, rigtigt.

Man har derfor lov til at sige, at en del af de artikler, der i 25-året efter begivenhederne er skrevet på melodien »man kunne ikke vide«, giver en ukorrekt fremstilling af de virkelige forhold. Ønsket om at frigøre sig for de daværende fejltagelser har ført manganen en skribents pen. Det er imidlertid ikke sikkert, at man her står overfor en bevidst forkert fremstilling. Folk kan virkelig glemme.

I. P. Nielsen

Frede Nielsen

Det lykkes nok heller ikke at nå til en helt objektiv fremstilling i det efterfølgende, selv om jeg – det bør man tro – gerne ville. Der var i kampen mod den truende nazificering på arbejderbevægelsens side to skikkelser, som på grund af deres placering blev førende i den antinazistiske kampagne. Det var folketingsmand *I. P. Nielsen* og redaktør *Frede Nielsen*. Den første ofte ilter, spontan i sin udtryksmåde, som taler og skribent ejendommelig. En stilist kunne man vist ikke kalde ham, men enten han talte eller skrev, lyttede offentligheden langt ud over hans politiske tilhængeres kreds. Frede Nielsen var helt anderledes. Det er muligt, at han i en og anden situation også har ladet sig henrive til spontane udbrud, men de situationer var i hvert fald sjældne. Hans stød mod den politiske modstander var velberegne. Formen i det skrevne og talte var i orden. Måske virkede han derfor ofte hårdere end I. P. Nielsen, skønt I. P. ingeniørlunde ønskede at være blid overfor den nationalsocialistiske fjende.

Den, der er gammel nok, vil huske, at der næsten øjeblikkeligt her i landsdelen opstod en fælles borgerlig-socialdemokratisk front mod Hitlers tilhængere, både tyske og danske. De indrepolitiske modsætninger, der kunne give sig skarpe og utiltalende udslag i det øvrige land, var ukendte her. Heller ikke de politiske ungdomsbevægelser, som i det øvrige land var smittet af den udefra kommende brutalisering, lod sig henrive til gensidige korporlige angreb eller anden forfølgelse. Unge konservative og unge socialdemokrater kunne, om det kneb, godt enes om en fælles klisterpotte, når valgplakater skulle oplæbes. Man dannede en bred, national front mod truslen udefra og forræderiet indefra.

Hvorfor var det sådan? Situationen var ikke resultat af en hastigt arran-

geret serie af protestmøder. Vi må længere tilbage i tiden for at forstå udviklingen, der førte til dansk enighed i 1933.

Da I. P. Nielsen kom til Sønderjylland i 1920, var han naturligvis dansk, ingen tvivl om det. Sjællænderen forlod ham aldrig. Men han var skolet i en internationalt orienteret arbejderbevægelse. En redegørelse for, hvad en internationalist er, vil føre for vidt. I. P. Nielsen var det i hvert fald i enhver henseende og især i handling. Hans redningsaktioner for børn fra Europas krigshærgede lande er en følge af den tanke, at forestillinger om internationalt fællesskab også må virkeliggøres i handlinger. Hans møde med lederne af sønderjysk arbejderbevægelse i 1920 må have været interessant. De havde næsten alle stemt tysk den 10. februar 1920. I deres svar til det danske socialdemokrati, som i en skrivelse byder sønderjyske arbejdere velkommen i dansk arbejderbevægelse, ses det ganske tydeligt, at de opfatter sig som en del af en verdensomspændende bevægelse, der tilfældigvis er blevet placeret indenfor dansk statsområde. I. P. Nielsen havde alle muligheder for at komme i kontakt med dem. Han mødte dem ikke som den danske socialdemokrat, han nødvendigvis måtte være, men som agitator for en bevægelse, der ikke gjorde holdt ved grænserne. Det arbejde, der skulle gøres, måtte imidlertid udføres indenfor, man kunne fristes til at sige den danske sektor. Der var et klart åndeligt fællesskab mellem de fra syd indvandrede socialdemokratiske ledere og husmandssønnen fra Sjælland. Han havde imidlertid flere praktiske resultater bag sig end de andre, og i det hele taget virkede hans politiske gerning, der udførtes efter devisen »én fugl i hånden er bedre end ti på taget«, godt på de mere teoretisk indstillede sønderjyske arbejderledere fra 1920. Der opstod ikke noget nationalt modsætningsforhold. I en arbejderforsamling talte man efter behag det sprog, man beherskede bedst. En anden end I. P. Nielsen kunne måske have forkludret den udvikling, som her blev godt begyndt.

Jeg har ved anden lejlighed sagt, at forestillingen om, at I. P. Nielsen og senere Frede Nielsen gjorde de sønderjyske arbejdere danske, er en alt for generaliserende forestilling. Hvis de sønderjyske arbejdere ikke havde været danske, var landsdelen muligvis slet ikke blevet genforenet. Men I. P. Nielsen stødte ikke de toneangivende og i det væsentlige tyskorienterede sønderjyske arbejderledere fra sig. Han vandt dem. De følte sig hjemme i det monarkiske Danmark, skønt deres livs store oplevelse var kejserdømmets fald og republikkens proklamation. Hans første sejr vandtes i en talmæssig lille kreds, men den var indflydelsesrig. Arbejderbevægelse kendte man på daværende tidspunkt næsten kun i byerne. Ved første rigsdagsvalg, da I. P. Nielsen blev valgt, mønstrede socialdemokratiet ca. 6500 stemmer. Og om dem tør formentlig ingen, der er ved sin fornufte fulde brug sige, at de alle var tysksindede.

Det, som her er sagt, skal ikke forklejne I. P. Niensens indsats på dette specielle område. Det var ganske givet heller ikke hans mål at give disse ledende partifæller en anden national farve. Han vandt dem menneskeligt, og derfor ser man dem næsten alle, for såvidt de endnu levede, på den danske side i 1933. Jeg tror ikke, at deres holdning var bestemt af det nationale. Den var politisk bestemt, bestemt af hadet til hitlerismen. Men resultatet var det samme. Der var ingen vaklen i geledderne. Navne bør man vist ikke nævne endnu. Nogle af dem havde deltaget særdeles aktivt i afstemningskampen på tysk side.

Frede Nielsen kom til Sønderjylland i 1930. Skæbnen satte ham på en plads, hvor han fik lejlighed til at øve sin manddomsgerning. Hans løbebane var indtil da den sædvanlige. Han var fra arbejdet på landet gået til højskolen, blevet journalist, redaktionssekretær og redaktør. Hvis der i 1930 ikke havde stået en redaktørstol ledig i Sønderjylland, er dermed ikke sagt, at han ikke var kommet til at spille en rolle i dansk politik. Hvad véd vi om det? Men den særlige situation i Sønderjylland gav ham en iøjnefaldende baggrund, fordi han hurtigt fik lejlighed til at placere sig blandt de førende politiske penne, og fordi forholdene virkede som et fremkalderbad for hans rige evner. I løbet af det forholdsvis korte åremål fra 1930 til hans for tidlige død gennemløb han en udvikling, som har taget længere tid for mange andre. Han forstod i de hektiske år efter 1933 at give udtryk for det, der rørte sig i socialdemokratiske arbejdere i Sønderjylland. De blev derigennem aktive, politisk og nationalt pligtopfyldende.

Medens denne aktivitet fortrinsvis måtte give sig udtryk i, at mange deltog i politiske møder og med interesse fulgte politiske foredrag, gav situationen i Tyskland anledning til en række enkelthandlinger. Mange flygtninge kom over grænsen ved egen hjælp, og de socialdemokratiske bladredaktioner blev et naturligt første kontaktsted her i landet. En del af disse flygtninge var ved ankomsten på randen af deres psykiske modstandskraft, og de kunne ikke fatte, at noget af det første, de politiske venner nord for grænsen gjorde, var at sætte sig i forbindelse med politiet. Sådant var det imidlertid. Mellem for eksempel den socialdemokratiske hovedredaktion i Sønderborg og det stedlige politi bestod der et godt samarbejde til gavn for flygtningene og imod udsendte spioner. Sådanne viste sig også. Som regel røbede de sig hurtigt ved ikke at beherske det, man kunne kalde partijargonen. I sådanne tvivlstilfælde opklarede politiet sammenhængen og sendte den uønskede tilbage over grænsen. Andre kunne røbe sig ved alt for fantasifulde påhit. Således kom der en gang en mand, der ønskede oplyst, hvordan man illegalt kom over grænsen, og hvem der i København var kontaktmand for »die schwarze Front«, nemlig Otto Strassers bevægelse af frafaldne nazister, idet han, som han sagde, var i Flensborg med den myrdede Gregor Strassers enke, som skulle til København. Ak ja. Det er ikke

enhver givet at lyve troværdigt. Andet enkeltmandsarbejde bestod i at hente flygtninge, der ofte havde været undervejs i måneder, over grænsen. Det kunne gøres ved illegal grænseovergang eller ved hjælp af en pasforfalskning.

På et punkt tog også mange socialdemokratiske arbejdere fejl, nemlig med hensyn til bedømmelsen af hitlerregimets varighed. Ellers ville man ikke have slæbt de mærkeligste ting, reddet fra beslaglæggelse, over grænsen, kokekar, skrivemaskiner, musikinstrumenter o. s. v.

Overraskende kunne man undtagelsesvis nord for Kongeåen møde en total mangel på forståelse af den menneskelige nød, som måtte bryde alle love. Således sendtes en gang et flygtningepar, der skulle til Norge, til en mand et sted i Nørrejylland med anmodning om hjælp på den videre vej til Norge, vel at mærke ikke økonomisk hjælp. Parret blev hjulpet, men ikke uden at kontaktmanden i Sønderjylland fik et arrigt brev, hvori det blev bebrejdet ham, at han havde gjort sig skyldig i fire ulovligheder: Huset flygtninge illegalt, skaffet dem falske pas, rodet en sagesløs mand ind i affæren, sendt dem videre til Norge. Brevskriveren frabad sig for al fremtid at have yderligere med sligt at skaffe. Nå, han boede jo også en dagsrejse fra det mærkelige land, hvor man var begyndt en systematisk udryddelse af mennesker på grund af deres politiske indsats, deres dåbsattest, eller af andre grunde. Måske også blot af lyst til at se »Judenblut vom Messer spritzen«.

Er det kun 25 år siden? Visse situationer står skarpt, som hændte de i går, andet er sløret som af uendelig afstand i tid. Der er nok hændt for meget, så meget, at vi måske glemmer at være rede næste gang. Om det skulle ske.

Til Th. Kaufmanns skildring om Varnæs i martsnummeret skal tilføjes, at en kilde oplyser, at Ornum herresæde er opført 1575 (ikke som anført 1675), og side 56 linie 4 fra neden skal stå: Landet nord for søen dannede en odde (ikke en nor).

I anledning af, at Historisk samfund for Sønderjylland holder sit årsmøde i Flensborg den 18. maj, bringer Sønderjysk månedsskrift i næste nummer nogle artikler, som har tilknytning til denne by.

Graasten Bank A/S
Kontortid 9—12 & 2—4
Lørdag 9—1
GRAASTEN

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard.

VALLEKILDE
Folkehøjskole

Henv. til **Jørgen Jessen**,
Vallekilde

Restaurant **Grænsen**
C. Heiselberg
Krusaa

Sønderjydsk
Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

Haslev
Gymnasium

Kostskole for Dreng

Eksamenstret til Møllemskole-, Real-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Haslev

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Brede Sogns
Spare- og Laanekasse

Bredebro tlf. 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

AKTIESELSKABET
NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,
Trikotage, Herreekvipering

GRAM

KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S

Vojens

MORSØ STØBEGODS
AKTIESELSKABET

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

HORSENS HAVN

- ◆ Mange moderne Stykgodskraner.
- ◆ 7,00 m Vanddybde.
- ◆ Havnen kan besejles Dag og Nat.
- ◆ Store Arealer ved Kaj og Jernbanespor ledige til Udleje.

A. Nielsen & Co. A/S.

Nykøbing Falster

Historisk samfund for Sønderjylland

gør opmærksom på sine billige publikationer. Af de 18 bøger i skriferækken er kun et par udsolgt. Blandt andet fås endnu:

Tønder gennem tiderne I-II. 25 kr. (i boghandelen 37,50 kr.)

P. Kr. Iversen: Kniplingskræmmer Jens Wulffs dagbog. 12 kr. (18 kr.)

A. Svensson: Redaktør Jens Jessen, Flensborg Avis. I. 10 kr. (15 kr.)

Bind II udkommer i februar. Pris 10 kr. (17 kr.)

Fra 1957 må fremhæves:

Kaptajn Hans Bruhns erindringer ved *Erland Møller* og *Johan Hvidtfeldt*. 9 kr. (16 kr.)

H. V. Gregersen: Niels Heldvad. 8 kr. (14 kr.)

Uden for den egentlige skriferække er lige udkommet *Hans Hansen:* Fra tidlig vår til efterår. I sønderjysk landbrugs tjeneste. Med forord og efterskrift ved P. A. Callø. 5 kr. (8 kr.)

Medlemmer af Historisk samfund kan bestille bøgerne hos fuldmægtig Olav Christensen, Christiansfeldvej 30, Haderslev.